

Киһи быраабын уопсай Декларацията

Генеральной Ассамблея 217 А (III) нүөмөрдээх
резолуциятынан 1948 сыл олунньу 10 күнүгэр
ылылынна.

Преамбула

Киһи аймах бэйэ суолтатын өйдө булэ, тэҥ уонна
быстыспат бырааба аан дойдуга көнүл уонна
кырдьык биир төрүтэ буоларын болҕомтоҕо ылан
туран,

киһи быраабын ахсарбат буолуу уонна сэнээһин
түмүгэр дьон аймах суобаһын абардар варварды
быһылар тахсыбаттарынан, тыл уонна санаа
көнүлүгэр, кыһалҕата, куттала суох олоххо дьон
дьулуһарын болҕомтоҕо ылан туран,

киһи бырааба сокуон былааһынан
харыстаныахтааҕын, киһи батталлаах былааһы
утары өрө турууну бүтэһик ньыма курдук туһамматын
туһугар,

норуоттар икки ардыларыгар доҕордоһууну
күүһүрдэр туһугар,

Холбоһуктаах Нациялар норуоттара
Устааптарыгар киһи сүрүн быраабыгар, киһи
личность быһыытынан бэйэ суолтатыгар, эр киһи
уонна дьахтар тэҥ буолууларыгар итэҕэй эллэрин
бигэргэппитэрин, ол кэnnэ социальнай прогресс
өссө көнүл олох усулуобуйалара тупсарын туһугар
улэлэһэргэ быһаарыммыттарын болҕомтоҕо ылан
туран, чилиэн быһыытынан киирбит
судаарыстыбалар Холбоһуктаах Нациялар
организацияларын кытары киһи быраабын уонна
көнүлүн тутуһуу туһугарыкса улэлэһиэх буолан бигэ
тыл биэрбиттэрин болҕомтоҕо ылан туран,

ыйыллыбыт быраап уонна көнүл диэн эйдэ буллэри
дириҥник өйдөөһүн бу бэриллит бигэ тыллары
олоххо киллэриигэ улахан суолталааҕын
болҕомтоҕо ылан туран. Генеральной Ассамблея,

Киһи быраабын уопсай Декларациятын аан дойду
норуоттара уонна судаарыстыбалара толоруох
тустаах сыалларынан-соруктарынан биллэрэр, ха
биирдии киһи уонна общество хаc биирдии органа
бу Декларацияны сырдатты үөрэтии көмөтүнэн
быраабы уонна көнүлү убаастыыларын
ситиһиэхтээх, национальнай уонна норуоттар
икки ардыларынааҕы тэрээһиннэр көмөлөрүнэн
Холбоһук иһигэр киирбит судаарыстыбалар

истэригэр, мань таһынан, судаарыстыба сууттуур
бырааптары тарҕанар уобаластарыгар
(юрисдикция) олоҥорор норуоттарга кийинник уонна
көдьүүстээхтик тарҕанарын.

1 ыстатыйа

Дьон барыта бэйэ суолтатыгар уонна быраабыгар
төһү буолан төрүүллэр. Кинилэр бары өркөн өйдөөх,
суобастаах буолан төрүүллэр, уонна бэйэ
бэйэлэригэр тылга кииринигэс быһыылар
доҕордоһуу тыыннаах буолуохтаах.

2 ыстатыйа

Хас биирдии кийи, расатыттан, тириитин өнүттэн,
эр кийититтэн-дьахтарыттан, саҥарар тылыттан,
омугуттан, религиятыттан, политической да
ханнык да санаатыттан, национальнай эбэтэр
социальнай төрүтүттэн, баайыттан-дьадаһытыттан
тутулуга суох бу Декларация биллэрэрин курдук
бырааптаах уонна көнүллээх.

Мань таһынан дьону ханнык да дойдуга, ханнык да
политической, правовой эбэтэр норуоттар икки
ардыларынааҕы статуһуттан сиэттэрэн араарыллы
суох буолуохтаах, бу дойдутерриторията төһө да
тутулуга суох, эппиеккэ сылдьааччы, бэйэтэ
саламмат биитэр суверенитет өттүнэн
хааччахтаах буолбутун да иһин.

3 ыстатыйа

Хас биирдии кийи үчүгэй олоҕу олоҥорор, көнүллээх
уонна тустытыттыллыбат буолар бырааптаах.

4 ыстатыйа

Ким даҕаны кулуттуур, бэйэтин бас билиммэт
буолар турукка сылдьыа суохтаах: дьону кулут
онностуу уонна дьону атыылааһын ханнык да
көрүннэрэ бобуллаар.

5 ыстатыйа

Ким даҕаны кийи быһыытыттан тахсыбыт, кийи
быһыытынан түһэрэр уонна бэйэ суолтатын суох
оҥорор сордооһунна, накаастабылга, куһаҕан
сыһаһна түбэһиэ суохтаах.

6 ыстатыйа

Хас биирдии кийи, ханна да сырыттар, бэйэтин
правосубъектнай быһыытынан ааҕынар бырааптаах.

7 ыстатыйа

Дьон барыта сокуон иннигэр тэн бырааптаахтар
уонна сокуон тэн көмүскэбилинэн туһанар
бырааптаахтар. Дьон барыта дьиннээх
Декларацияны кэһэр араас дискриминацияттан
көмүскэтэр уонна манньк сарбыйааһынна
киксэрииттэн көмүскэтэр бырааптаахтар.

8 ыстатыйа

Хас биирдии киһи конституциянан, сокуонунан
көрүллүбүт бэйэтин тус бырааптара кэһиллибит
түгэнигэр, национальнай сууттар көмөлөрүнэн ол
бырааптарын түргэнник уонна толору төннөрөр
бырааптаах.

9 ыстатыйа

Ханнык да киһини бэйэ талбытынан буруйа суох
хаайылыбат, көнүлүн сарбыйылыбат, үүрүллүбэт.

10 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, холуобунай буруйу оҥорбут диэн
дьүүллэнэр буоллабына бэйэтин быраабын уонна
эбээһинэһин быһаарынаары, мань таһынан киниэхэ
тиксэриллибит холуобунай буруй төһө олохтооҕун
быһаарар инниттэн, тэн бырааптаабынан туһанан,
кини дьыалатын тутулуга суох, кырдьык бары
ирдэбиллэрин тутуһар суукка, аһаҕастык
көрүллэрин ситиһэр бырааптаах.

11 ыстатыйа

Хас биирдии буруйу оҥорууга уорбаланааччы киһи,
көмүскэнэргэ кыах барыта бэриллэн туран
ытыллар суут кини буруйдаабын дакаастыар дылы,
буруйа суоҕунан аабынар бырааптаах.

Ким даҕаны ханнык эбит дьайыыны оҥоруу, эбэтэр
тугу дагынымы иһин буруйга, буруйу оҥоруу
кэмигэр национальнай сокуон биитэр аан
дойдутаабы быраап быһыытынан буруйу оҥорууннан
аабыллыбат буоллахтарына, буруйдаммат.
Накаастабыл буруй оҥоһуллар кэмигэр туттулла
сылдьыбыт накаастабылтан ыарахан буолуо
суохтаах.

12 ыстатыйа

Ким даҕаны ханнык да киһи тус олоҕор, дьийэ
кэргэнигэр, кини олорор дьийэтин тытыллыбат
буолуутугар, кини суруйсуутун кистэлэнэр
буккуһуо, орооһуо суохтаах. Кини чиэһигэр,
аатыгар-суолугар апчарыйыа суохтаах. Хас
биирдии киһи итинник киһи олоҕор орооһортон
сокуонунан көмүскэтэр бырааптаах.

13 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h** и х а й а б а **б** а р а р с у д а а р ы с т ы б а
ч э р ч и т и г э р к **ө** н ү л а й а н н ы ы р, х а н н ы к б а **б** а р а р
с у д а а р ы с т ы б а **б** а о л о р о р с и р и н б э й э т э т а л ы н а р
б ы р а а п т а а х.

Х а с б и и р д и и к и **h** и х а й а б а **б** а р а р с у д а а р ы с т ы б а т т а н,
о л и **h** и г э р б э й э т и н т **ө** р **ө** ө б у т д о й д у т у т т а н, к **ө** **ө** н
б а р а р у о н н а т **ө** н н **ө** н к э л э р б ы р а а п т а а х.

14 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h** и с о й у о л а а **h** ы н т а н к у о т у н а н а т ы н
д о й д у л а р г а х о р **б** о й о р с и р к **ө** р д **ү** ү р у о н н а о н н о
х о р **б** о й о р б ы р а а п т а а х.

Б у б ы р а а п, Х о л б о **h** у к т а а х н а ц и я л а р
о р г а н и з а ц и я л а р ы н с ы а л л а р ы н у о н н а ы л ы м м ы т
с а н а а л а р ы н у т а р а р д ь и н ч а х ч ы п о л и т и к а **б** а с ы **h** ы а н а
с у о х б у р у й у о н о р у у т **ү** б э л т э т и г э р т у **h** а н ы л ы б а т.

15 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h** и г р а ж д а н с т в о ы л а р б ы р а а п т а а х.

К и м д а **б** а н ы б э й э к **ө** н ү л **ү** н э н г р а ж д а н с т в о т ы т т а н
м а т ы а с у о х т а а х, э б э т э р б э й э т и н г р а ж д а н с т в о т ы н
у л а р ы т а р б ы р а а б ы т т а н м а т ы а с у о х т а а х.

16 ы с т а т ы й а

С о к у о н н а й с а а с т а р ы н с и п п и т э р д ь о н у о н н а
д ь а х т а л л а р, р а с а л а р ы т т а н, о м у к т а р ы т т а н,
и т э **б** э л л э р и т т э н т у т у л у г а с у о х э р д и и – о й о х т у у
б у о л а н ы а л б у о л а р б ы р а а п т а а х т а р. Э р д и и –
о й о х т у у б у о л а л л а р ы г а р, э р – о й о х б у о л а н о л о р о р
к э м н э р и г э р у о н н а а р а х с а р к э м н э р и г э р
к э р г э н н и и л э р т э н б ы р а а п т а а х т а р.

Э р д и и – о й о х т у у б у о л у у д ь а й ы т а и к к и **ө** т т у т т э н
к **ү** **h** э й и и т э с у о х с **ө** **б** **ү** л э **н** э р э б а а р б у о л л а **б** ы н а б у о л а р.

Ы а л д и э н о б щ е с т в о т **ө** р **ү** т у о н н а с **ү** р **ү** н я ч е й к а т а
б у о л а р, г о с у д а р с т в о у о н н а о б щ е с т в о
х а р ы с т а б ы л ы н а н т у **h** а н а р б ы р а а п т а а х.

17 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h** и б а а й ы н д у о л у н т у с б э й э т э б а с
б и л и э н э б э т э р а т ы н д ь о н у к ы т а р ы т э **н** **н** э б а с
б и л и э х т э р и н с **ө** п.

К и м д а **б** а н ы б э й э т и н б а а й ы т т а н о л о **б** о с у о х т у к
м а т ы а с у о х т а а х.

18 ы с т а т ы й а

Хас биирдии ки^hи толкуйдуур, суобастанар,
итэ^бэллэнэр бырааптаах: бу быраап и^hинэн ки^hи
ха^hан ба^барар бэйэтин итэ^бэлин, санааларын
уларытар манны та^hынан бэйэтин итэ^бэлин
со^ботохтуу эбэтэр элбэх буолан сылдьан
а^hа^бастык, биитэр биирдиилээн үөрэтии, та^hнара
сулууспатын, религиознай уонна ритуальной
сиэри-туому туту^hуу н^өнүө тар^батыан сөп.

19 ы с т а т ы й а

Хас биирдии ки^hи бэйэтэ итэ^бэбил санаалаах
буолар, уонна ол итэ^бэбил санаатын этэр
бырааптаах: бу быраап и^hинэн ки^hи бэйэтин
итэ^бэбил санаатын мэ^hэйэ суохтук туту^hар уонна
государство границатыттан тутулуга суох
ханнык ба^барар ньыманнан информацияны көрдүүр,
ылар уонна тар^батар бырааптаах.

20 ы с т а т ы й а

Хас биирдии ки^hи эйэлээх мунньахтарга уонна
холбо^hуктарга киирэр бырааптаах.

Кими да^баны күүс өттүнэн ханнык да ассоциация^ба
киллэриллибэт.

21 ы с т а т ы й а

Хас биирдии ки^hи бэйэтин дойдутун салайытыгар
бы^hаччы, эбэтэр к^өнүлүк талыллыбыт дьон н^өнүө
кыттыны ылыан сөп.

Хас биирдии ки^hи бэйэтин дойдутугар
государственной сулууспа^ба киирэр бырааптаах.

Правительство былаа^hа норуот көрдөбүлүгэр
оло^буруохтаах; ол көрдөбул кэмтэн –кэмигэр
ытыллалар, барыларыгар тэ^hуонна уопсай кистэлэн
куоластаа^hын, эбэтэр онно тэ^hсуолталаах,
куоластаа^hын к^өнүлүн хааччылар көрүн көмөтүнэн
чиэ^hинэй быыбардарга көрдөрүүнү булуохтаах.

22 ы с т а т ы й а

Хас биирдии ки^hи, общество чилиэнин бы^hытынан
социальной харалтаны ылар бырааптаах. Хас
биирдии ки^hи, общество чилиэнин бы^hытынан, кини
бэйэ суолтатын сөпкө тутууга, кини тус бэйэтэ
норуот күү^hүнэн, норуоттар икки ардыларыгар баар
сибээстэрин ту^hананан, экономикай,
социальной, культурнай уобаластарга сайдар
бырааптаах.

23 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h**и үлэлиир, к**ө**нүл лүк үлэни талар,
үлэлииргэ үчүгэй усул уобуй алаах, уонна үлэтэ
суох хаалартан харыстанаар бырааптаах.

Х а с б и и р д и и к и **h**и, бырааба сарбыллыта суох т**ө**һөнү
үлэлээбитинэн хамнасылыахтаахт**э**н.

Х а с б и и р д и и үлэлиир к и **h**и улэтигэр с**ө**п
тубэ **h**иннэрэн эпπιэттэ **h**эр хамнастаныахтаах,
хамна **h**а киниэхэ бэйэтин туснаадыгар уонна
кини дьйэ кэргэнигэр тийиэхтээх, тийибэт
буолла **б**ына атын социальнай к**ө**м**ө**н**ө**н
толоруллуохтаах.

Х а с б и и р д и и к и **h**и бэйэтин интэриэстэрин к**ө**мүскүүр
профессиональнай түмсүүлэри (союз) тэрийэр,
бэйэтин интэриэстэрин к**ө**мүскээри,
профессиональнай түмсүү чилиэнэ буолар
бырааптаах.

24 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h**и сынньанаар, иллэ**н** кэмин атаарар,
үлэтин күнэ с**ө**п у**h**уннаах буолуохтаах, кэмиттэн
кэмигэр т**ө**л**ө**нөр уопускаылар бырааптаах.

25 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h**и бэйэтэ уонна кини дьйэ кэргэнэ
доруобай уонна ч**ө**л буолалларын ту**h**угар, а**h**ыыр
астаах, та**н**нар та**н**астаах, олодор дьйэлээх,
кэмигэр о**н**о**h**улар медицинскэй уонна социальнай
о**н**ө**б**ө, мань та**h**ынан, кини үлэтэ суох, эбэтэр босхон
(инвалид), огдообо буолар уонна кырдьар
түгэннэригэр уонна киниттэн тутулуга суох
түгэннэртэн сылтаан тугун барытын сүтэрэр
түбэлтэтигэр, араас о**н**ө уонна к**ө**м**ө** көрдүүр
бырааптаах.

Ийэ буолуу уонна сана төр**ө**ө**h**үн у**h**улуччу сы**h**ыаны
уонна к**ө**м**ө**нү эрэйэллэр. Дьйэ кэргэн**н**э төр**ө**өбүт
уонна булумньу о**б**олор биир т**э**н социальнай
харалтанан ту**h**анар бырааптаахтар.

26 ы с т а т ы й а

Х а с б и и р д и и к и **h**и үөрэнэр бырааптаах. Ма**н**найгы
уонна орто сү**h**үөх үөрэхтээ**h**ин төл**ө**бүрэ суох
буолуохтаах. Ма**н**найгы үөрэхтээ**h**ин булгуччулаах
буолуохтаах. Ба**б**алаах к и **h**и барыта техническай
уонна анал үөрэххэ үөрэниэхтэрин с**ө**п, үрдүк үөрэх
кы**h**атыгар ба**б**алаах к и **h**и барыта кыа**б**ыттан көрөн
үөрэниэхтээх.

Үөрэхтээһин киһини личность быһытынан сайыннараарга, киһи быраабын уонна көнүлүн убаастыыры элбэтэргэ хайысхалаах буолуохтаах. Үөрэхтээһин норуоттар, расалар уонна религиознай холбоһуктар икки ардыларыгар өйдөһүүнү, тулуйумтуо буолууну, доҕордоһууну үксэтиэхтээх. Холбоһуктаах Нациялар организацияларынан эйэни үксэтэр үлэлэригэр көмөлөһүөхтээх.

Төрөппүттэр кыра саастаах оҕолоругар маннайгы үөрэх кыһатын талар бырааптаахтар.

27 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество культурнай олоҕор көнүллүк кыттар, искусствоттан дуоһуйар, научнай сайдыыга кыттар уонна ол сайдыынан туһанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи бэйэтэ айбыт научнай, литературнай эбэтэр художественнай айымньыларын сиэр майгы уонна үп-харчы өттүнэн көмүскэтэр бырааптаах.

28 ыстатыйа

Будьиннээх Декларация ба этиллибитин курдук, хас биирдии киһи бэйэтин бырааба уонна көнүлэ бүттүүн олоххо киллэрэр социальнай бэрээдэктээх дойдуга олоорор бырааптаах.

29 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество ортотугар көнүл уонна бүттүүн сайдар кыахтаах буоларын быһытынан, общество иннигэр тус эбээһинэстээх.

Хас биирдии киһи бэйэтин быраабын уонна көнүлүн олохтооһунугар көрсөр хааччахтааһыннара, сокуон атын дьон быраабын уонна көнүлүн, сигили (мораль) ирдэбиллэрин толорор инниттэн, уонна норуокка табыгастаах тутулу тутар туһуттан олохтообут бобуулартан атын буолуо суохтаах.

Бу бырааптары уонна көнүллэри олоххо киллэри ханнык да тубэлтэбэ Холбоһуктаах Нациялар организацияларынан сыалларыгар уонна ылыммыт санааларыгар утары утарсыа суохтаах.

30 ыстатыйа

Дьиннээх Декларация ис хоһооно ханнык эмэ дойдуга, дьон түмсүүтүгэр эбэтэр кэккэ дьоннорго бу декларация ба суруллубут быраабы уонна көнүлү суох онорорго көнүлү биэри курдук тойоннонуо

с у о х т а а х.